

În jurul „Meșterului Manole“

1

„Dacă un constructor a făcut o casă pentru cineva, dar n-a făcut lucrul destul de solid, încît casa pe care a făcut-o a căzut, omorînd pe proprietarul ei, atunci să fie omorît și constructorul“.

Acesta este un paragraf din *Codul lui Hammurabi* (un rege babilonian, sau dintr-o dinastie de Eabilon, rege care a domnit ani 43, înaintea erei noastre cu vreo 1800—2000 de ani), nu cel mai vechi document legislativ, mai fiind cel puțin două mai bătrîne (sau mai tinere! depinde încotro numeri anii! dinspre trecut spre noi, sau dinspre noi spre trecut, spre începutul Timpului! Cestiune încurcată!) decît el cu o centă sau două de primăveri — în orice caz o mărturie săpată în piatră despre drepturile personale și cetățenești ale acelor trecute vremi. Nu vreau să aduc în discuție ce ne învață prefațatorii și cărturarii despre Hammurabi și despre Babilon; nu vreau decît să atrag atenția că și pentru constructorii de edificii erau edicte, cutume, ceea ce înseamnă că ei existau, chiar într-o dulce înflorire, și că meseria lor era prețuită, dacă erau cei nepricepuți dintre ei, și panglicarii, pedepsiți în toată legea, cu legea scrisă chiar pe piatră. Meșterii erau răsplătiți, desigur, pentru munca lor, dar superficialitatea, nepriceperea, escrocheria erau și ele răsplătite! Dacă în căderea casei...

„Dacă a fost omorît un copil al proprietarului casei, atunci să fie omorît și un copil al constructorului“.

„Dacă a fost omorît un sclav al proprietarului casei, atunci să se ceară de la constructorul casei un sclav în loc“.

„Dacă (în dărîmare) au fost distruse bunuri, atunci va plăti tot ce s-a distrus și deoarece casa pe care a clădit-o n-a fost solidă, de îndată ce s-a prăbușit, atunci va reclădi casa care a căzut, pe cheltuiala sa proprie“.

Dacă existau deci legi scrise pentru constructorii de edificii private, existau legi și pentru constructorii de edificii publice, existau deci bresle, meșteșugari pricepuți. Această tradiție de mii de ani... selecta oamenii, aprofunda tainele ridicării zidurilor etc. Asta înseamnă că Manole și meșterii săi mari erau și ei dintr-o tagmă vestită. Asta înseamnă că monastirea pe care trebuiau s-o ridice trebuia să fie solidă, superbă, nemaivăzută, desigur, dar și... să nu se prăbușească, vai! în viitor, peste oameni și peste acest viitor... Și dacă tot ce construiau ei ziua, noaptea se dărîma, ceva nu era temeinic înfăptuit, ei, dacă isprăveau cumva o asemenea zidire care ar fi cuprins sub căderea ei oameni, omorîndu-i, ei da, ei, constructorii cu toții ar fi fost omorîți, începînd moartea lor cu moartea meșterului lor, Manole.

O spaimă de moarte probabil i-a cuprins pe cei meșteri zidari de la Argeș ! Trebuie să nu scăpăm din vedere acest cuvânt : spaima. Înainte de a vorbi de artă, și de plecarea din viață a altora, să nu sărim peste cel puțin nițica teroare (măcar un frison, bre !) ce putea să-i cuprindă pe maistorii noștri subcarpațini. Ei au început să reclădească monastirea pe banii lor, dacă ea s-a prăbușit ! Cred că era în spiritul legilor nu ale lui Hammurabi, ci al legilor Meșterilor Zidari. Aveau și ei un cod, nu ? Deci, înaintea esteticii, ca să mai înaintăm câteva rânduri, exista problema trăinicieii edificiiului ! Pedeapsa era de la... moarte, pînă la pitaci !...

„Dacă un constructor a zidit o casă pentru cineva, dar n-a făcut lucru trainic, fiindcă s-a prăbușit un zid, acest constructor va întări zidul cu banii proprii”, scrie în codul lui Hammurabi. Dar ce construia Manole nu rămînea noaptea fără un perete, toate zidurile se pleoșteau la pămînt. Meșterii noștri, va să zică, lucrau în vînt, și cu perspectiva deloc luminoasă a descalificării și compromiterii lor publice.

După cum se observă, noi insistăm asupra tribulațiilor pămîntești (posibile !) ale constructorilor zece din legenda Meșterului Manole. Cred că trebuie să nu ocolim amănunțele terestre, dacă vrem să ne apropiem și de cer, sau de gîndurile care ating cerul, sau care trec dincolo de cer ! Căci acești pămînteni Visau (chiar înainte de visul groaznic al lui Manole) să construiască ceva nemaiîntîlnit : și ce este mai neîntîlnit decît o minune a lumii ? Eu cred că ei visau să clădească (a opta, dacă vreți !) o nouă Minune a lumii !

2

Toate cele șapte minuni ale lumii au fost făcute de oameni, ele concurînd minunile naturii, mîi frate, ele dăinuind, ele fiind, de ce să n-o spunem răsăpat, opera geniului uman, și mai exact, opera constructorilor, a zidarilor, a meșteșugarilor, sculptorilor, cioplitorilor în piatră etc. Nu însă a muzicienilor, sau mai puțin a lor (doar dacă n-or fi fost niște tarafuri în plin efort sonor să-i gidile plăcut la ureche pe făuritorii piramidelor etc.), nu însă a scribilor și filosofilor (deși e foarte greu să spunem că ei nu și-au băgat coada pe-aici, creînd un climat etc.). Să le dăm deci cezarilor constructori ce este al lor și să mergem mai departe. De cînd germanul acela a avut alături ideea de a săpa în geografia Greciei în colțul cutare ca să descopere Troia, și-a descoperit-o, ni se pare mai ușoară viața : orice mare întimplare reținută de scribi (Herodot și-ai săi etc.) poate să-și găsească în pămînt, sub iarba verde documente de piatră, aur, argint etc. care s-o valideze ! Nu m-aș mira să se descopere mîine scutul lui Ahile, dacă încă n-a fost descoperit, și chiar casa orbului divin Homer. Și de ce nu s-ar descoperi și naiul lui Pan, sau lira celui cîntăreț trac ? Dar piatra lui Sisif, la urma urmei ? Foamea de realitate, de document, nu ne împiedică să-i credem însă pe cuvînt pe creatorii de mituri, de mari epopei etc. De ce să nu-i credem, doar nu ne costă această credință nimic ? ! Doar nu plătim cu viața noastră... Ei, drăcia drăcului, nu sîntem sectanți, sîntem intelectuali ! De ce să nu ne delectăm ? Dăm o raită prin mitologie și odată devenim mai luminați la creier ! În orice caz, nu mai proști. Căci sînt și unii, știm noi care... care zic căci ori că... ori că... totuna iaște. Nu iaște totuna. Asta, bistoș ! Deci : din epocile îndepărtate (cu sute de ani înainte, sau mii, de Cristos) ne-au rămas (o parte !) mărturiile despre credințele și construcțiile acelor vremi. Minuni ale lumii ! Șapte, cel puțin. Toate aflate într-un perimetru nu prea lăbărțat, într-un climat fără geruri (constructorilor geniali nu le plăcea înghețul), pe-aici prin Orient, prin Mesopotamia, Asiria, Egipt, Grecia. Cum toată lumea cunoaște cele șapte minuni ale lumii, să le mai repetăm, din dicționare : Piramidele Egiptului (2800 înainte lui Cristos), Grădinile suspendate (oh, Semiramida !) și zidurile Babilonului (oh, Babilon ! Cîte bătăi de cap nu ne-ai dat tu, drăguțule !), datînd din secolul IX înainte erei noastre, statuia lui Zeus (Olimpianul !) de Phidias (secolul V înainte de Cristos), Colosul din Rodos (280 ani i.e.n.), Templul lui Artemis, din Efes (? 62 i.e.n.), Mausoleul din Halicarnas (secolul VII i.e.n.), Farul din Alexandria (279 i.e.n.), Punct. N-am putea zice că poeții în acești secolii dormit. Să ne oprim doar la Orbul divin : a făcut și el ce-a putut. Ne-a băgat în școli și facultăți două cărămizi care ne răpesc de sute de ani tot timpul liber. Ei, acolo, niște cărți de aventuri, cu pasaje S.F. și cu mult western ! Pac ! pac ! cu săgeata. Hai pe cai, pe corăbii etc. Împărătese, zeițe — mult muieret. Ca în romanele poli-

liste, cheia dezlegării lor este simplă : căutați muierea !... Mărinimoși, am putea să-1 trecem pe orb printre minunile lumii. E drept, pe el nu l-au creat constructorii, el s-a creat singur. Dar merge și așa. Căci este el cît piramidele Eghipetului ? Iaște. Și dacă e adevărat că toate cele se tem de Timp, și numai Timpul se teme de Piramide, cu o ușoară bunăvoință (de !) putem zice precum căci Homer n-are de cine se teme, el fiind și una și alta, și Homer, și Timpul !

După această cam lunguță predoslovie, să zicem totuși ceva despre seminția constructorilor. Jos pălăria în fața lor, a vechimii lor, a legilor lor, a geniului lor. Și, cu asta, piș !, piș ! ne apropiem și de Meșterul Manole. Căci ținta noastră, o să vedeți, el este. Și el a *creat a minune a lumii*, iar biografia lui (posibilă !) și crezul lui o să ne mai pună multe secole pe jeratic... Dar hai cu grăbire să fugim înainte de Cristos !...

3

Meșterii erau remunerați, arta și meseria lor erau plătite după un tarif draconic. Iată, de ne întoarcem din nou în Babilon, vedem că domnul Hammurabi (domn, ce mai calea vaea !) a instituit prima lege scrisă a drepturilor de autor. Dădea el pedepse, pînă la cea mai groaznică (de ! cu moartea !), dar nu se sflia să pună în circulație niște onorarii în arginți sadea ! Pînă o să ne ocupăm de numele meșterului, Manoli, care trebuie să semnifice el ceva, cum și numele de meșter trebuie să cuprindă niscaiva adevăruri și legi în el, să trecem din nou la marafetii prevăzuți în cod de Hammurabi.

„Dacă cineva voiește să angajeze un meseriaș, îi va da ca plată zilnică pentru un (...) cinci șe de argint ; ca plată pentru un cărămidar (?) cinci șe de argint ; pentru un țesător (... șe) de argint ; pentru un giuvaergiu (... șe) de argint ; pentru un fierar (... șe) de argint ; pentru un dulgher (... șe) de argint ; pentru un curelar (... șe) de argint pentru un împletitor de coșuri (... șe) de argint ; pentru un constructor ...șe) de argint“. Nu-mi place că în această enumerare nu există și Scribul, fiindcă este o absurditate ca să se presupună că el n-a existat atunci și n-a fost răsplătit după munca sa — din moment ce chiar Codul lui Hammurabi a fost scris în piatră de cineva ! Un scribălău a compus textul. Poate tot el, sau alt confrate de-al său, specializat în litere de piatră, a transcris... Trebuia să fie și el citat în lege ! (au două înțeleșuri ultimele trei cuvinte, le menținem pe amîndouă). În *Epilogul* codului, Hammurabi nu se sfiște să spună că el a așezat legile dreptății și-a făcut ca țara sa să apuce pe calea cea bună, căci el n-a „fost fără de grijă și nepăsător pentru cei cu capul negru“. Cei cu capul negru erau poporul Babiloniei. „Am făcut ca cetățenii să se odihnească în locuințe pașnice“, mai spune acest rege înțelept, constructor de case, de temple, de canale de irigație, de canale de navigație și de legi. Corporațiile meșteșugarilor din vremea sa n-aveau de ce să se dizolve în timp — doar exigențele au crescut, nu ? Meșterii cei nouă ai lui Manole puteau să se priceapă și în cărămidărit, să fie și tăietori de piatră, fierari, giuvaergii, doar de toate aceste meserii aveau nevoie în ridicarea monastirii. Fiecare probabil era mai bun meșter într-o anume disciplină. Sintem siguri, de asemeni, că meșterii lui Manole se ajutau în munca lor... și cu munca unor animale (!), cai, boi... Cine să tragă lemnul, cine să transporte piatra?... Era vorba doar de-o întreprindere ce viza înfăptuirea unei frumuseți neînfăptuite ! Or, în codul lui Hammurabi se vede clar că erau folosite la munci... diverse animale (!)... „Dacă cineva a închiriat un asin, chiria era... a închiriat boi... carul...“. Ajunge. Ce-am vrut să spunem am spus : monastirea nu putea fi ridicată spre cer decît de membrii unei corporații puternice, lucru ce presupune un nivel de civilizație, un stat, un domnitor înțelept, dornic de frumos... Cam acestea fiind datele terestre ale problemei, încă nu e cazul să ne pronunțăm despre povestea meșterului Manole. Dar, ca în orice poveste, cine nu simte farmecul unei povești, nu e obligatoriu să o parcurgă... Manole, prin tot ce întreprinde, ridicînd mănăstirea, prin dublul său sacrificiu, prin pierderea soției și prin zborul său spre neființă, dă nume acestei lucrări, acestei zidiri, acestei construcții, dă nume lucrării sale, lumii sale, lumii, jertfei sale, cu numele său o botează, cu viața și cu moartea sa — și ea rămînînd de-aici încolo să fie și el nemaifiind decît prin ea, el trecînd într-o altă lume, ne vine să spunem că pentru Manole și ai săi era mai importantă monastirea, fapta-

lor, zilele ei, numele ei, data de ei, decît numele și zilele lor. Sacrificiul lor arată puțințea lor, forța lor, menirea lor, Visul lor — mai importante decît trupul lor de carne și oase. Ei citoresc, ei întemeiază, ei sînt ziditori de lume, de o lume nouă, de o frumusețe nouă, de o viață nouă, de o desăvîrșire nouă — chiar dacă nu au convingerea de la început că prin tot ce întemeiază ei intră mai repede în întunericul viitor, în moarte.

4

Noi, oricum n-aveam intenția să ne apucăm din capul primei fraze să dăm definiții : înții ar fi necesar, ne-am zis, să strîngem oarece date și materialuri, apoi doar, încet, și deci tingan, tingan, cu tingan să ne apropiem de incropirea unei concluziuni. Ce sînt „probele“ de foc, „vămile“, „riturile“, „încercările“, „miturile“, vom mai vedea, de vom putea cumva a le zări măcar. Orice trecere de la „profan“ la „întîțat“ presupune un drum : s-o apucăm deci pe această cale, sperînd să nu fie una greșită. Ne-ar plăcea, pînă una alta, să zăbovim nițel asupra Meșterului Manole, „meșterul“ făcînd parte și dintr-un șir de întîmplări și legende ce au drept pilon acel „mit“ al construcției, și al constructorilor (cu toată presupusa și existența lor gîndire secretă — și nu doar ca taină a creației !). Tot ce-au făcut (și mai puțin gîndit) confrății greci ai lui Sisif et comp. ne-au rămas drept adevăruri exemplare, indiferent dacă ele au fost (sau noi le mai credem) reale sau (mai degrabă) imaginare, posibile. Dacă a existat un Timp Sacru, atunci sîntem scutiți să rămînem corigenți la capitolul „adevăr istoric“, o dăm cu acel „Timp“ și facem din viața (și mai puțin opera) lui Sisif (et. comp.) un model exemplar, fără, doamne ferește (lucizi cum sîntem) să ne mai propunem să-i imităm în fapte viața (i-o imităm, pronunțîndu-ne despre ea, din stal ! În scenă mai greu intră matadorii, e mai ușor să faci cronica unui gest al cuiva, decît să produci tu acest gest). Am putea deci degaja la o adică o mică șopîrlă, din acest vîlmășag al șerpăniilor : că nimeni nu vrea cu adevărat să trăiască aceleași clipe trăite de personajul mitologic, doamne ferește ! Dar partizanat se poate face, nu costă nimic, ba din contră, sporește zestrea de... personalitate !

Desigur, ca și tărășenia cu Sisif, și cea despre Caron, luntrașul, este simbolică (nu avem păstrate detalii, cifre, documente istorice — în Vremurile Sacre chestiile astea nu erau la modă).

Ne-am oprit la povestea Meșterului Manole fiindcă ea este o componentă a spiritualității noastre și fiindcă este o „întîmplare activă“ : i-am putea zice, are un cap și o coadă (deși amîndouă nedefinite precis, cum e și mai convenabil ! rămî-nînd astfel și poarta de intrare a meșterului în scenă, și poarta de ieșire — deschise !), e vorba, va să zică, nu despre descrierea unei stări „de așteptare“, cum se întîmplă în „Miorița“ (stare mai degrabă mistică, pasivă, resemnată, receptoare) : partea socială și politică este mai evidentă aici (partea mai „pămîntească“), personalitatea celor nouă meșteri mari și a meșterului numărul zece, care pe toți îi întrece, este, de asemeni, evidentă (ei caută soluții, ei vor să iasă din impas etc. !). Și mai e ceva : Meșterul Manole își *desăvîrșește opera* (credința), înalță mănăstirea ascultînd, desigur, de glasul ce i-a apărut în vis, dar mai ales, ascultînd de glasul său care-i spune să facă ce Visase, ce văzuse și auzise în vis (căci putea să spună : nu, domnule, nu-mi omor soția, și nici pe ei, pe meșterii mei n-o să-i pun să-șiucidă consoartele...) și făcînd ce-a visat, Manole obține o *victorie asupra lui însuși*, omul din el, visătorul din el înfrînge natura sa animală (căci, totuși, mai avem și ceva animalic, instinctiv etc. în noi). Și, prin această victorie asupra lui însuși, Manole se *eliberează* de condiția sa serială, intrînd pe ușa ce dă spre mit.

De aici, de la această victorie mi se pare că începe marea zăpăceală. Unii zic că Manole este pur și simplu un criminal ! Cum poți să-l botezi pe unul care-și ia soția gravidă și-o zidește, și-i și surd bocnă cînd ea plînge în zidul ce crește în jurul ei, cerînd îndurare pentru viața ei și pentru viața odraslei ei și a odraslei lui ? Surd bocnă, păcat și mai mare ! Căci dacă a luat o hotărîre tembelă, să-și astupe soțioara (pe care o iubea ! n-o ura !) în zid, în fața faptei sale abominabile se putea opri : putea desface cărămizile, mortarul, și să plece acasă de mîna cu nevastica... Viața ei ar fi fost salvată. Monastirea ? Dar, cine dă o femeie pe o monastire ? zic nu numai orgiicii ? Să fie Manole un adept al Gnozei (? !), sectă ce exista încă din vremea lui Pitagora și ai cărei adepți pretindeau că Dumnezeu

poate fi descoperit în sinea ta de tine însuși, în adâncurile oculte ale sinelui tău ? Să fie visul visat de Manole un semn al tainelor sale oculte, pe care el le descoperă, descoperind astfel un semn divin ce-l îndeamnă să construiască monastirea cu orice preț, chiar cu prețul jertfirii propriiei sale soții ? De-o luăm pe calea asta, departe putem ajunge. Nu mai apelăm la teoria viselor fondată de taica Freud și disputată mai târziu de urmașii săi, ca să nu ne încurcăm într-o multitudine de puncte de vedere. Și de fapt nici nu vrem să-l amendăm pe Manole cu legi științifice descoperite în secolii din urmă. Ar fi chiar o eroare. Așa că ocolim erorile (mai noi) și ne întoarcem la adevărurile mai vechi (ce pot fi și ele erori, dar fiind validate de timp, ne scutesc de responsabilități ? !). Fiindcă tot l-am citat pe numitul Pitagora, hai să-i cităm din teoria (!) pe care o propovăduia domnia-sa : și anume, aceea privitoare la transformarea sufletului : deci, sufletul ieșind dintr-un individ, cînd dă acesta ortul popii, firește, nu se pierde în văzduh, domnilor, ci se implantează (nu-i așa verbu' cel mai potrivit) în alte corpuri (precedînd astfel Pitagora, cu această lege referitoare la suflet, legea lui Lomonosov-Lavoisier referitoare la „materie“ : „nimic nu se pierde, totul se transformă“). Numai că sufletul nu se transformă, căci el n-are formă, el se integrează într-un nou trup (și timp — zicem noi). Iată-ne deci ajunși în draga de ea Metempsihoză. Și hai să forțăm nițel lucrurile, în ce-l privește pe Manole : oare el credea că soția sa nu moare fiind zidită în minăstire ? că sufletul ei nu moare ? că sufletul ei va fi sufletul acestei monastiri, acestui lăcaș divin ? că sufletul ei e hărăzit să fie nemuritor ? Căci dacă sufletul poate trece în trup de maimuță, ori în firul de iarbă, de ce n-ar trece el în trupul unui lăcaș de închinăciune, al domnului, domnul fiind suflet din sufletul nostru (sau oamenii fiind suflet din suflarea celestă) ? Se încurcă ițele. Ce mai contează trupul de carne și de sînge al Căplei, cînd singura și suprema parte din om, indestructibilă, este sufletul ? frumosul ? zidirea ? monastirea ? durata ? dumnezeirea ? umanul ? Căci, domnilor, fără om nimic nu iaște, dacă el nu receptează ce iaște, nimic, nici iarbă, nici frunză, nici Dumnezeu, nici diavol, nici înălțime, nici neant, nimic. Să fi avut Manole o atît de cumplită încredere în om și în nemurirea omului, dacă nu s-a înspăimîntat de moartea Căplei ? Să se afle meșterul într-o eclipsă de conștiință ? Să îngroape el în zid, odată cu soția lui, frumosul, adevărul, să fie el un gropar al frumosului, al oricărei priviri, muștrări, vorbe, să îngroape el astfel iubirea sa, să asistăm astfel la o scenă cumplită, la înzidirea, la îngroparea Adevărului ?

În grea pacoste ne-a băgat domnul Th. Mănescu oferindu-ne mai în glumă, mai în serios o capcană : cică : „Scrieți ceva «Despre mit»...“.

NOTE

Cărți uitate

Să fie titlul unei rubrici de durată ? În vasta și necunoscuta bibliografie a teatrului nostru vechi, întâlnim pagini ce vor încanta mereu pe pasionatul cititor în căutare de valori perene. Sint articole și cărți ce merită retipărirea în seriile *Restitutio* și *Res-*

tituiri ale eșiturilor Minerva și Dacia.

Itinerariul nostru în zig-zag la fișierul Bibliotecii Academiei ne scoate, deocamdată, în față, cartea lui Ion Manu — *Ora veselă (1937—1938)*. Semnatarul *Amintirilor unui uituc* de acum un deceniu (volum postum), mare actor în roluri mici, a fost un încântător autor de monoloage și scenete (ca și Nicu Kanner, Nicușor Constantinescu, N. Kirilșescu, V. Vasilache etc. — „revuiștii“ teatrului nostru interbelic). I. Manu crease, la tinărul post radiofonic „București“, un „tip“ (poate comparabil cu cel al lui Tănase de la

„Cărăbuș“) — tipul omului de pe stradă, fratele lui „Mitică“, gălăgios și inteligent, hazos și amar, frămîntat de „chestiunile“ vremii, dar și duos în evocările traiului domestic, infățișate cu sarcasm bonom. Monoloagele acestea sint un model al genului. Fluența lor verbală, oralitatea, tonul confidențial, fără alunecări în vulgar, le recomandă pentru lectură, retipărire și difuzare, căci e vremea să cunoaștem — la radio și televiziune — scrisul bătrînilor maeștri, pentru „sfirșitul de săptămînă“.

I. N.